

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Etické myšlení u Erazima Koháka a Hanse Jonase, se zaměřením na
etiku životního prostředí

Radek Pastirčík

Bakalářská práce

2014

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Radek Pastirčík**
Osobní číslo: **H11588**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Etické myšlení u Erazima Koháka a Hanse Jonase se zaměřením na životní prostředí**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student se zaměří na etické myšlení u Erazima Koháka a Hanse Jonase, srovnání obou autorů a zpracuje problematiku environmentální etiky v jejich dílech.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Kohák, Erazim. Zelená svatozář. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998.

Jonas, Hans. Princip odpovědnosti. Praha: Oikoymenh, 1997.

Kohák, Erazim, Šantora, Roman. Poutník po hvězdách. Praha: Portál, 2001.

Jonas, Hans. Evoluce a svoboda. Lidé města 2/2005.

Kohák, Erazim. Orbis Bene Vivendi. Praha Liberec: Junák, 2001.

Kohák, Erazim. Zorným úhlem filosofa. Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 2004.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Miloslav Průka, Ph.D.**
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **6. srpna 2013**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2014**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84
L.S.

Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2013

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 6. 2014

Radek Pastirčík

Tímto bych chtěl poděkovat všem, kteří mě motivovali a inspirovali k napsání
této práce.

Tuto práci chci věnovat Daniele Petrakovičové a všem přenádherným bytostem,
které jsem měl tu čest poznat na své pouti životem.

Anotace

Tato práce se zabývá různými směry v etice životního prostředí. Objasňuje původ vykořisťování přírody člověkem a nabízí východiska skrz změnu morálních postojů. Snažím se doložit to, že příroda má být právoplatnou částí naší etiky. Celou práci nás provází myšlenky Erazima Koháka a Hanse Jonase.

Klíčová slova

antropocentrismus, biocentrismus, vlastní hodnota, morálka, příroda

Title

Ethical thinking of Erazim Kohák and Hans Jonas with focus on environment

Annotation

This work deals with various trends in environmental ethics. It clarifies the origins of human exploitation of nature and it offers ways out via change of moral attitudes. I try to prove that nature should be legitimate part of our ethics. Throughout the work, we are accompanied by the thoughts of Erazim Kohák and Hans Jonas.

Keywords

antropocentrism, biocentrism, inherent value, moral, nature

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Antropocentrismus.....	9
2.1. René Descartes.....	11
2.2. Immanuel Kant.....	13
2.3. John Passmore.....	16
3. Biocentrismus.....	19
3.1. Albert Schweitzer.....	20
3.2. Paul Taylor.....	24
4. Hans Jonas.....	29
4.1. Erazim Kohák.....	34
5. Závěr.....	38
6. Bibliografie.....	40

Úvod

V dnešní době, kdy lidstvo vstoupilo do jednadvacátého století a většina Evropy již převzala demokratické hodnoty, je nasnadě, aby v demokratizující tendenci pokračovala. Tím mám na mysli rozšíření rovnosti i na mimolidské entity. Jelikož ovšem naše myšlenková tradice byla po mnoho staletí panská a etika se zabývala čistě mezilidským soužitím, je tato změna v hodnotovém měřítku velice náročným úkolem, který je však možný, pokud v tomto úsilí vytrváme, i přes nemalé potíže.

V první části své bakalářské práce se věnuji antropocentrismu. Odkud se toto pojetí vztahu člověka a přírody vzalo. Jaké následky ve vnímání světa nám tento postoj přinesl. Co vedlo k panskému a kořistnickému postoji vůči přírodě, a proč toto pojetí bylo tak rozšířené a obecně přijímané. Dále navazuji na částečnou změnu v postoji k živočichům, která však vznikla díky přesvědčení, že by nebylo hodné člověka týrat tato stvoření. Skrz další úvahy se dostaneme až do části, kde již ochrana přírody je součástí lidské zodpovědnosti, avšak opět pro lidské blaho, jako nutnost neničit své prostředí. Tento pastýřsky-pečující postoj zasazen do západního myšlení je jednou z cest, kterou se etika životního prostředí může ubírat.

Ve druhé části představuji koncept biocentrismu. Tento postoj rovnosti všeho života je zprvu představen u autora, který za základ pro změnu našeho postoje vůči biosféře považuje prožitek posvátnosti. Takto se skrz úctu ke všemu živému dopracováváme až k tezi, že život je jen jeden, a je potřeba jej chránit. Ovšem tomuto prožitkovému názoru chybí metodické zakotvení, o které se pokusil druhý autor tohoto oddílu. Skrz uznání obecné platnosti jeho argumentu, by měly všechny rozumové bytosti připustit právo všem živým tvorům na morálním zacházení, jež je představeno pod názvem dobro organismu.

V poslední části se zaměřuji na Hanse Jonase, u kterého představuji jeho etiku zodpovědnosti, jako možnou příručku pro jednání v naší technické éře, jaké dopady měl rozkvět vědo-techniky a naší zodpovědnost, jež přesahuje rámec přítomnosti se závazkem do budoucnosti. Erazima Koháka jsem se rozhodl uvést jako člověka morálně jednajícího, jehož život je nejlepším příkladem osvíceného environmentálního úsilí o ochranu života na této planetě. Oba autoři prolínají všechny části v komentářích k problematice v ní zasazené.

Antropocentrismus

Pojmem antropocentrismus označujeme názor, který staví člověka do středobodu dění. Jedině člověk je tedy hodnotícím kritériem dobra a zla. Slovy Marie Skýbové: „*Jste-li zastáncem antropocentrismu, má pro vás každá hodnota původ v tom, jak přispívá k našim lidským hodnotám, a proto i všechno, co najdeme v přírodě, má spíše instrumentální hodnotu k uspokojení lidských zájmů.*“¹ Zde je však nasnadě říci, že by bylo mylné domnívat se, že tento názor zastává jen čiré drancování přírody. Erazim Kohák dodává, že „*Antropocentrismus sice může označovat sobecký kořistnický postoj, ale i pastýřsky pečující.*“²

Původ antropocentrismu je spjat s rostoucí mocí lidstva a jeho vymezením vůči přírodě. Lidské pobývání na světě je nestálé a plné změn, proto se člověk začal uzavírat do měst, jakožto přetrvávajícího výtvaru své dovednosti. Zde v těchto enklávách již neplatily zákony přírody, ale lidé si začali vytvářet vlastní. Člověk se stal pánem svého světa, a proto veškeré etické zacházení bralo ohledy jen na mezilidské soužití. Kohák poukazuje na to, že: „*Většina z nás nežije ve světě živé přírody, která má svůj vlastní život a řád. Žijeme ve světě umělých věcí, v betonových kobkách vybavených výplody lidského umu, které nemají jiný smysl a hodnotu, než aby sloužily Člověku.*“³ Příroda se postará podle vlastních zákonů o sebe sama a veškeré zasahování do ní je po etické stránce neutrální. Jonas dodává: „*Jen tato citadela jeho vlastního díla, jež byla jasně oddělena od ostatního světa a svěřena jeho péči, tvořila úplnou a jedinečnou doménu lidské odpovědnosti.*“⁴

Avšak tato etika, kterou jsme užívali po mnoho generací, již razantním způsobem nedostačuje dnešnímu životu. Co je důvodem pro změnu našeho postoje a kvůli čemu máme brát ohledy na okolní přírodu? Kohák předkládá argument, který uvádí, proč již nemůžeme žít podle předchozí tradice. „*Po celá tisíciletí jsme byli nepočtení, skromní a bezmocní. V posledních třech staletích jsme se stali nečekaně*

¹ SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 193 s. ISBN 978-80-87378-80-9, s. 28.

² KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 73.

³ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 73.

⁴ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horýna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 23.

mocní, neuvěřitelně nároční a nepředstavitelně početní“.⁵ Zde bychom však oprávněně mohli namítnout, co je špatného na kolonizování této planety, snahy o vyšší životní úroveň a ulehčení si práce stroji. Stále mějme na paměti, že antropocentrismus klade důraz na lidské blaho. Tedy proč jsou tyto tři důvody trnem v oku a důvodem pro začlenění přírody do naší etiky? Odpověď na tuto otázku se nalézá v oblasti odpovědnosti. V dřívějších dobách lidé jednali pro dobro v krátkém horizontu času a za případné budoucí nesnáze již nenesli žádnou zodpovědnost. Jonas říká: „ Účinný dosah lidské činnosti byl malý, časové období pro předvídání, stanovení cílů a odpovědnost bylo krátké a kontrola nad okolnostmi omezená. Správné jednání mělo svá bezprostřední kritéria a téměř okamžitě docházelo k jeho uskutečnění. Dlouhá řada následků byla ponechána náhodě, osudu, nebo prozřetelnosti. Ve shodě s tím se etika zabývala pouze oblastí toho, co je Zde a Nyní.“⁶

Se stále se zvyšující mocí člověka však roste i potřeba plánování možných rizik do budoucna, jelikož lidské zásahy do přírody nabraly takového rozměru, že příroda již nestačí obnovovat své bohatství a co hůř jsou ohroženy i podmínky pro trvale udržitelný lidský život. Tedy potřeba postarat se i o mimolidský svět je hnána tužbou, aby lidský rod nevymřel, či aby podmínky, do kterých se zrodí budoucí generace, byly přijatelné důstojnému způsobu lidského života. K tomuto Jonas praví: „Protože lidé, kteří přijdou po nás, tu každopádně budou, dává jim, je-li to tak daleko, jejich život, o nějž neprosili, právo obžalovat nás, předcházející generace jako původce jejich neštěstí, pokud jsme jim svým bezstarostným jednáním, kterému šlo zabránit, zkazili svět nebo jejich lidskou konstituci.“⁷ To je tedy důvod toho, proč již nedostačuje naše dosavadní etika zaměřená jen na mezilidské soužití.

⁵ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 20.

⁶ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 24.

⁷ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 75.

René Descartes a karteziánství

V sedmnáctém Století, kdy kvůli otřesu z třicetileté války je podryta autorita církve a technický pokrok, jenž vábí lidi migrovat do měst, je i dobou, pro nový pohled na svět. Kohák k tomu říká: „*Tam, kde se věci jeví jako bezduché, zvířata jako věci, Bůh jako iluze a člověk jako jediný subjekt, tam zcela pochopitelně vzniká i představa, že člověk je jediným zdrojem všeho smyslu a hodnoty.*“⁸

Myslitelem této doby je René Descartes, který vtisknul do světa myšlenku dualismu, tedy rozdělení toho co jest na *res extensa* (substance rozlehlosti) a *res cogitans* (substance myslící). Vyjmul ze světa člověka, jakožto bytost, která jediná má schopnost pochybovat. Díky metodické skepsi se dostaneme až k bodu, který již nemůžeme zpochybnit, a to jest to, že já pochybuji. Díky tomu člověk skutečně myslí a tedy Je. (věcí myslící neboli *res cogitans*) Vše ostatní i naše tělo je pouze rozlehlost, neboli kauzálně matematicko-mechanické uspořádání částic v čase a prostoru. Obě tyto složky jsou sice od sebe odděleny, avšak navzájem jsou si rovny. Pro Descarta reálně existuje Bůh, jenž je jedinou dokonalou substancí, která má příčinu sama v sobě, a díky Bohu máme možnost nahlížet myslí na svět, protože jen naše mysl je vybavena matematickou racionalitou, jež je prostoupena logickou nutností.⁹ Kohák to formuluje následovně: „*To znamená, že příroda o sobě je zcela prostá hodnoty a smyslu, že je to jen soubor věcí (či případně zvířecích strojů), které nabývají smyslu či hodnoty teprve lidským zájmem. A je to zadruhé představa, že rozum je čistě matematická kalkulační schopnost, která se nezabývá smyslem či hodnotou, nýbrž čistě matematickými výpočty. Tak vzniká pojmový předpoklad pro kořistnický přístup k světu: svět není než surovina, lidskou zvláštností je schopnost ho kalkulovat a kalkulem ovládat.*“¹⁰

Karteziánství, které se zrodilo z myšlenek Descartových, i když sám Descartes karteziánem nebyl, nastolilo obraz světa jako suroviny, jenž člověk má plné právo přetvořit podle svého obrazu. Vytěžit naleziště drahého kovu a přetavit jej do úhledných cihliček za cílem tento kov zpeněžit je lidská výsada. Pečovat o krajinu

⁸ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 74.

⁹ RAUŠOVÁ, Zuzana. *Evoluce myšlenky trvale udržitelného rozvoje ve společenských vědách*. Praha, Diplomová práce, fakulta filosofická, 2009, 86 s., s. 13.

¹⁰ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 75.

a prostředí jen kvůli živočichům zde žijícím, bez jakéhokoliv zisku pro člověka je jen sentimentální, iracionální pohnutka, která se váže čistě na subjekt. Takto vykonstruovaný obraz světa dával lidem plné právo na bezcitné zacházení s přírodou, jakožto pouhým prostředkem k dosažení lidských cílů. Dodejme, že pár generací před Descartem se řešila podobná otázka, avšak spor se netýkal oblasti příroda-člověk, ale zda jinověrce¹¹ lze považovat ještě za lidi, či nikoliv. Kohák připomíná že: „*V šestnáctém století španělský lékař Gomez Pereira prohlásil, že živoucí tvorové nejsou než mechanismy, pokud je Bůh všemohoucí a Církev svatá neobdarí nesmrtelnou duší. Španělští dobyvatelé tudíž mohli vyvraždit indiány Taino se svědomím stejně čistým, jako by prostě káceli les.*“¹² Tak během jedné generace od příjezdu Kolumba vyvraždili španělští dobyvatelé celý tento kmen na ostrově Hispaniola, jelikož se tito lidé nehodili na těžkou práci, kterou mnohem lépe odvedli dovezení otroci z Afriky.¹³

Myšlenka přírody jako mechanismu dala příležitost vědám nově nazřít na fungování světa. Věda, jež se má zabývat čistě „objektivní realitou“ zbavenou hodnoty a smyslu se vydala cestou matematického kauzálního kalkulu. Isaac Newton formuluje gravitační a pohybové zákony. Galileo Galilei experimentuje s nakloněnou rovinou, či se zrychlením padajících těles, jenže mějme na paměti, že vše co tito velikáni formulovali, nepochází z námi prožívané skutečnosti. Slovy mého učitele: „*Oni si to vymysleli!*“¹⁴

Tak i nový pohled na zvířata, jakožto dobře namazané mechanické stroje fungováním nikterak nepodobné hodinovému strojku, mělo za následek změnu jednání k nim. Privilegované vrstvy se bavily vivisekci psů, které předtím přibíli tlapkami k desce a pro nepříjemný zvuk, jež vydávali v průběhu tohoto aktu, jim pro jistotu nejprve prořízli hlasivky, aby se osazenstvo necítlo špatně. Kohák zde cituje: „*Snad proto soudobý autor napsal, že je třeba věřit Descartovu výkladu, protože*

¹¹ Jinověrec je označení pro člověka, který vyznává jinou, nežli křesťanskou víru.

¹² KOHÁK, Erazim. *Zorným úhlem filosofa: vybrané články a přednášky z let 1992-2002*. Vyd. 1. Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 2004, 312 s. Filosofické texty. ISBN 80-859-9638-3, s. 77.

¹³ Díky vlivu františkána Bartoloměje de las Casas vydal papež Pavel III. V roce 1537 bulu *Sublimis Deus*, ve které se píše, že indiáni jsou lidé schopni víry a spasení. Díky tomuto dokumentu měly být zvěrstva páchané na indiánech zastaveny, avšak jednalo se spíše o formální dokument, který conquistadoři nebrali moc v potaz.

¹⁴ Vymyšleno zde označuje rozumový konstrukt, ne výmysl jako lež.

*jinak to, jak zacházíme se zvířaty, by bylo zcela neodpustitelné.*¹⁵ Krajina, do které lidská ruka nezasáhla, byla považovaná za hrůznou, nehodou obdivu či úcty. Díky tomu začaly vznikat okrasné zahrady a parky, jakožto symbol moci renesančního šlechtice nad pokleslou přírodou. Díky antropocentrickému smýšlení vznikly tak velkolepé projekty jako je Versailles.¹⁶

Immanuel Kant

Myslitel, který dále výrazně přispěl k antropocentrickému pojetí světa, byl v osmnáctém století Immanuel Kant. Kant pracuje s karteziánským dělením světa a člověku připisuje ústřední roli v tomto schématu. Člověk totiž jako jediný tvor se vymaňuje z pouhé *res extensa* a to díky svému rozumu. Rozum je pro Kanta jediná složka lidství, která si zasluhuje úctu a to proto, že díky němu se vymaňujeme z pouhé pudovosti a otvírá nám cestu svobody. Díky rozumu jsme schopni nazřít nejen přírodu s jejími kauzálními zákonitostmi, ale hlavně zákon morální. Teprve ten činí z člověka svrchovaného pána nad světem. A tak jsme se vymanili z říše přírody připraveni nastolit novou říši, říši vznešeného lidství. Kohákovými slovy: „*Člověk je bytost schopna neoplatit ránu ranou, ač to je přirozené, protože rozumem chápe morální zákon, který velí neuderit. Jen pro tuto schopnost je člověk podle Kanta hoden úcty- a bytosti, které tuto schopnost postrádají, nemají nárok na nižší ohled.*“¹⁷

Jak bychom se tedy měli chovat ke zvířatům, které si podle tohoto tvrzení nezasluhují žádné ohledy? Mohli bychom je nakopávat, zabíjet, či týrat jen tak, bez jakýchkoliv výčitek. Kant to razantně odmítá. Avšak jeho nesouhlas nepramení ze sentimentu vůči zvířatům, ale z mravního zákona, který příkazuje toto nečinít, jelikož by to bylo v rozporu se vznešeným lidstvím, tedy ne kvůli objektům, nýbrž kvůli našemu vnitřnímu mravnímu rozumu. Kantova morálka je založena na nepodmíněné autonomii rozumu. Ovšem připojuje k ní také cit, kterému dává schopnost získání

¹⁵ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 35., původně Thomas, Keith, Man and the nature world. Random house, New York, 1983, s. 39.

¹⁶ Versailles byla oblast plná močálů a lesu, nežli se na příkaz Ludvíka XIV. zde vybudoval zámek a zahrady o výměře přes 100 ha. Tento projekt byl budován přes 50 let a pracovalo na něm přes 36 tisíc dělníků a 6 tisíc koní. Dodnes patří mezi nejskvostnější díla lidského umu. Dostupné z: <http://www.paris.cz/pamatky/versailles/>

¹⁷ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 75.

moci nad naší vůlí. Jonas dodává, že: „Podle něj to byl pocit, který v nás nevyvolává objekt, nýbrž idea povinnosti nebo mravního zákona: pocit úcty. Kant měl na mysli úctu před zákonem, před vznešeností nepodmíněného „ty máš“, jež vychází z rozumu. Jinými slovy: sám rozum se stává zdrojem podnětu a je jeho posledním předmětem“¹⁸ Tedy rozum, jakožto obecný princip, kterému se vůle přizpůsobuje formou své volby a ne volbou objektů je sebeurčujícím kritériem pro zobecnění svých zásad a tedy možnosti aplikovat jej nejen na sebe, ale na všeobecně uznávaný zákon.

Takto Kant přichází s myšlenkou kategorického imperativu, jež má být určujícím vodítkem pro sebeomezení naší svobody. Avšak omezují vlastní svobodu z úcty před mnou přijímaným vnitřním zákonem. Mohlo by se zdát, že tato formulace je jen prázdné teoretické schéma, je třeba podotknout, že má poskytnout návod k jednání a jednání, již nemůžeme považovat za prázdné. K tomuto Jonas podotýká: „Nepodmíněná vlastní hodnota rozumových subjektů však neplyne z nějakého formálního principu, nýbrž musí přesvědčit smysl pro hodnoty usuzujícího pozorovatele nahlédnutím toho, čím je svobodně jednajícím Já ve světě nutnosti.“¹⁹

V Kantově kategorickém imperativu se praví, že máme jednat tak, aby se maxima mého jednání mohla považovat za obecně platný zákon. Tedy rozhodnout se vždy v situaci tak, abychom toto jednání schvalovali i u ostatních, či ho přijali jako všeobecný zákon. Takto formulovaný předpoklad se však vztahuje jen na přítomnost, a jak jsem již napsal v úvodu této kapitoly, naše dosavadní etika musí být rozšířena směrem k odpovědnosti i za budoucí generace. Proto i rozhodnutí, která by byla v souladu s Kantovým imperativem, a jež by přinášela štěstí pro nynější společnost, musí být prozkoumaná i zorným úhlem ještě nenarozených. Jonas předkládá možnou úpravu Kantova kategorického imperativu následovně: „Jednej tak, aby účinky tvého jednání byly slučitelné s trváním skutečně lidského života na zemi.“²⁰

¹⁸ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 139.

¹⁹ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 140.

²⁰ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 35.

Tento nový imperativ sebou přináší i změnu v jeho užití. Zatímco Kantův byl směřován na jednotlivce s účinností a odpovědností do přítomnosti. Jonasův je zaměřen spíše pro veřejnou politiku s odpovědností za lidskou budoucnost. Proto například i odpověď na otázku zda smím riskovat svůj život, se liší. Slova Kurta Cobaina: „*It's better to burn out than fade away!*“²¹, by byla pro Kanta nepřijatelná, jelikož souhlas by toto rozhodnutí učinil všeobecně platným zákonem. Naproti tomu Jonas uznává právo volby, avšak nikdy nesmíme dát v sázku existenci budoucího lidstva, což v tomto případě nehrozí.

Zatímco Descartes přispěl k pojetí mimolidského světa jako mechanismu a tím otevřel vrátka pro kořistnické zacházení s veškerou přírodou. Svět se stal odkouzleným místem, kde jediné právo na tajemství má církev. Kant nám dal možnost i jiné cesty avšak směr, kterým se vydáme je pouze na naší volbě. Tím přispěl k vychýlení jazýčku vah směrem k navrácení hodnoty do přírody, i když on sám to asi tak neviděl, jelikož přírodu považoval jen jako prostředek k dosažení lidských cílů. Důležité ovšem je, že odkaz, který nám zanechal je nedílnou součástí naší kultury a myšlenkové tradice. A proto i kdybychom s ním nesouhlasili, vždy jej budeme muset brát v potaz. Díky tomu se kořistnický antropocentrismus, jež zavládl před čtyřmi stoletími, pomalu měnil na antropocentrismus pečující. Poněvadž člověk si začíná s rostoucí mocí uvědomovat, že i on je součástí přírody, kterou nezbytně potřebuje pro zachování svého druhu na této planetě.

John Passmore

Antropocentricky smýšlející filosof, jenž se věnoval otázkám environmentální etiky, byl ve dvacátém století John Passmore. Passmore upozorňuje na nutnou změnu euroamerického způsobu života. Tento systém musí nutně projít změnami, abychom zabránili možné katastrofě v podobě nedůstojného lidského přežívání na této planetě. Možnou změnu však nevidí v odvržení západního myšlení, ale spíše v hledání alternativních cest této několika tisícileté myšlenkové tradice. Nově založená etika životního prostředí by měla vycházet z tohoto dědictví a Passmore je razantním způsobem proti myšlence, jež by pro své základy použila

²¹ Je lepší shořet, nežli vyhasnout! Kurt Cobain, zpěvák a kytarista grungeové skupiny Nirvana. Tyto slova použil ve svém dopise na rozloučenou. Slova pocházejí z písně Neila Younga My My, Hey Hey! Dostupné z: <http://azcitaty.cz/citaty/kurt-cobain/>

orientální náboženství, či mystiku jako sakralizaci přírody. Jelikož věří, že tato cesta je krátkozraká a nevidí možné následky. Východisko nalézá v technologii a potenciálu západní vědy. Protože jen věda dokáže z mystéria učinit problém a v nastíněném problému hledat konkrétní řešení. Proč však, pokud by toto byla správná cesta, nenastává kýžené zlepšení? Zdeňka Sokolíčková uvádí, že: „*Nedostatky spočívají v ignoraci komplikovanosti procesů, v neochotě pracovat na interdisciplinárních oblastech výzkumu, nikoliv v kritické metodě samotné.*“²²

Naproti tomu Lynn White, Jr. se domnívá, že technologie nám nepomůže nalézt cestu ven z ekologické krize, jelikož to byla právě ona, která nás do ní svými vynálezy a zlepšováky dostala. Ovšem hlavním viníkem za nynější situaci je podle něj křesťanství, které svým výkladem přírody připsalo člověku roli pánů nad světem a tím dovolilo vědě a technologii toto drancování světa. Pogrom podle White nastal, když se před více než sto lety teoretická věda spojila s praktickou technikou a tím nenávratně zjizvila tvář naší planety. White to formuluje takto: „*Since both science and technology are blessed words in our contemporary vocabulary, some may be happy at the notions that firstly, viewed historically, modern science is an extrapolation of natural theology and secondly that modern technology is at least partly to be explained as an Occidental, voluntarist realization of the Christian dogma of man's transcendence and rightful mastery over nature..., I personally doubt that disastrous ecologic backlash can be avoided by simply applying more science and more technology to our problems. Our science and technology have grown out of Christian attitudes toward man's relation to nature.*“²³

Passmore však tento argument odmítá a podotýká, že White uchoopil jen jednu větev křesťanské nauky. Sám vytýká křesťanství arogantní domněnku, že člověk byl seslán na tento svět jako svrchovaný vládce, jemuž má být vše podrobno k jeho prospěchu, bez jakýchkoliv morálních zábran. To se pak odráží v dílech Francise Bacona či René Descarta. Avšak Passmore vidí i jinou cestu, kterou křesťanství nabízí. Vyzdvihuje myšlenku pokory, díky níž není člověk ve světě vládcem ale

²² SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 246 s. ISBN 978-807-4650-420, s. 78.

²³ LYNN, White, Jr., *The historical roots of our Ecological Crisis*. Science 155 (1967): 1203-1207, dostupné z: <http://www.sciencemag.org/content/155/3767/1203.citation>

správce. A jako dobrý pastýř by měl člověk pečovat o jemu propůjčené stádo, tedy svět. Čímž vzniká i morální odpovědnost, která byla člověku dána do vínku. Dále Passmore poukazuje na bohatost Písma svatého a potřeby interpretace, jakožto odkrývání skrytých významů v něm obsažených. To je tedy důvod, proč bychom neměli zavrhnout křesťanství jako takové, ale hledat v něm moudrost, která byla zastřena pod nánosem lidské domýšlivosti.

Druhou alternativní stezkou, po které by se lidstvo podle Passmora mělo vydat, je myšlenka člověka jako zlepšovatele. Původ této představy osvětluje Sokolíčková: „*Ideál člověka-zlepšovatele nachází Passmore v židovské tradici, v platonismu i v německém idealismu a metafyzice, kde je přírodou nazývané prostředí člověkem již nutně přetvořené, prostředí, nad nímž člověk nevládne jako tyran, nýbrž jako přirozený pán.*“²⁴

Tak vzniká představa, že člověk pokud chce vyřešit ekologickou krizi, musí nutně přírodu humanizovat. Takto kultivovaná krajina má lidskému rodu ulehčit tíhu bytí. Čím se však liší tento způsob od kořistnického zacházení s přírodou? Passmore dodává, že je nasnadě přírodě porozumět v tom smyslu, abychom brali v potaz látku a nesnažili se jí násilím deformovat proti její přirozenosti. Jen tento způsob je vhodný pro přeměnu krajiny, aby nedocházelo k její devastaci, ale naopak kultivaci a estetizaci usnadňující lidské pobývání v ní. Člověk je zde stále středobodem, avšak už nikoliv jen z podstaty, ale díky jednání a dotváření světa. Touto kultivací krajiny, by podle Passmora nedocházelo k ničení potřebných podmínek pro člověka a tím by se vyřešili i problémy ekologického charakteru, které vznikají nepochopením a špatnou péčí o svěřený prostor. Kohák k tomu dodává: „*Uvědomuje si však, že tento růst či rozvoj vyžaduje udržitelnou přírodní základnu, a že ničit Zemi ve jménu rozvoje by znamenalo konec rozvoje. Cílem tedy není růst za každou cenu, nýbrž udržitelný rozvoj, který neničí perspektivu dalšího rozvoje a neomezuje rozvoj jen na vzestup hmotné spotřeby. K lidským potřebám náleží i budoucnost a krása.*“²⁵

²⁴ SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 246 s. ISBN 978-807-4650-420, s. 80.

²⁵ KOHÁK, Erazim. *Orbis Bene Vivendi*. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 2001, 137 s. ISBN 80-86109-64-X, s. 75.

Antropocentrismus se v Passmorově pojetí stává pečující a to formou jednání vůči přírodě. I když nepřiznává žádné morální práva zvířatům, uvědomuje si, že biodiverzita je potřebná pro stabilizaci ekosystému. Proto nenavrhuje ochranu vlků kvůli jejich dobru, ale pro jejich úlohu správců lesa, kteří se starají, aby se nepřemnožila spárkatá zvěř.²⁶ Člověk má v jeho systému úlohu správce, která vychází ze západního myšlení a pomocí vědo-techniky máme kultivovat krajinu tak, aby byla vhodná pro život i dalším generacím.

²⁶ Myslivecké označení pro lovné sudokopytníky jako je srnec, jelen, divoké prase.

Biocentrismus

Biocentrismus je pojem používaný v environmentální etice pro označení života, jako základního ukazatele ze kterého pramení veškerá hodnota a dobro. Vymezuje se vůči antropocentrismu a to tím, že člověku již nepřipisuje jako jedinému organismu dobro v sobě, ale rozšiřuje tuto hranici na vše živé. Zkrátka na stupínku pro vítěze již není pouze člověk, ale všichni zúčastnění, neboli život. To ovšem neznamená, že by bylo člověku něco odepřeno, spíše mimolidským bytostem je připsáno právo na morální zacházení. Ovšem můžeme vznést námitku, jak bychom mohli uchopit dobro jiných bytostí, jelikož jsme lidé a na svět stále budeme zřít jako lidé. K tomu říká Paul W. Taylor, jehož myšlení představím v nadcházející kapitole toto: *„Byť nemůžeme vystoupit z lidského úhlu pohledu a dojít plného poznání „Božího oka“, přece jen můžeme dosáhnout porozumění, co je pro jiné organismy dobrem. Naše schopnost porozumět individuálnímu organismu závisí na tom, jak je pojmáme jako teleologické centrum života. Tato schopnost je podporována pohlížením na ně jako na bližní komunity života. Uchopit plný smysl reality jejich individuální existence jsme schopni do té míry, do jaké vnímáme sami sebe jako jednu z živoucích bytostí na Zemi.“*²⁷

Tedy biocentrismus stále vychází od člověka, avšak již mu nedává plné právo zacházet s okolním světem jako se surovinou. Zásahy do biosféry naší planety nejsou již ospravedlnitelné kvůli lidským touhám. Pořídit si mahagonový stůl pro potěchu oka, či abych se mohl chlubit svým přátelům, není dostačující důvod pro pokácení tohoto stromu, který nejen že má dobro v sobě, ale také poskytuje domov stovkám dalších organismu. Nehledě že vytváří kyslík, bez kterého bychom ani my nepřežili. Pro biocentrismus je hodnotou to, co život podporuje a chrání, naopak to co jej ničí je z biocentrického pohledu nemorální. Nicméně i smrt patří k životu, jelikož bez smrti by se nezrodil nový život. Kohák dodává: *„Každý z nás má právo na život, ne však na nesmrtelnost. Obrazně řečeno, staří chtějí ještě žít, avšak mladí potřebují byty. Ve středu všeho smyslu a vší hodnoty nejsou jednotlivé životy, nýbrž Život jako*

²⁷ SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 246 s. ISBN 978-807-4650-420, s. 46.

*takový, harmonie všech životů.*²⁸ Tudiž končí lidský absolutismus a nastupuje demokracie života.

Albert Schweitzer: Etika úcty k životu

Albert Schweitzer byl alsaský lékař, teolog a filosof. Na začátku 20. století odjel Schweitzer do Afriky, aby tam jako lékař pomáhal místnímu obyvatelstvu. Kohák k této jeho životní etapě dodává: „*Po čtyřech počátečních letech byl v roce 1914 jako německý státní občan internován francouzskou koloniální správou. Zatímco Schweitzer chtěl konat dobro, Evropa chtěla válčit. Přesto vytrval. Dnes je Schweitzerova klinika v Lambaréné legendou.*“²⁹

Etika úcty k životu vychází v první řadě z prožitku. To jest z prožitku vlastního života jako vůle k žití, které je obklopeno světem života, jenž má s námi společnou touhu po životě. Díky tomu nesouhlasí s Descartovým cogito, jako „Archimédovým bodem“, ale přichází s myšlenkou, že prvotní vědomí je to, že žijí. Schweitzer praví: „*Všechno pravdivé poznání přechází v prožívání. Podstatu jevů nepoznávám, ale chápu ji analogicky k životní vůli, která je ve mně. Takto se pro mě poznání světa stává jeho prožíváním.*“³⁰

Takovýto prožitek vnímala i Jane Goodall když jednoho dne po bouři v národním parku Gombe u jezera Tanganika nazřela svět jiným oknem a napsala o tom: „*Jak jsem tak tiše stála v bledém slunečním světle a cítila silnou sounáležitost s lesy okolo, vykoupanými v dešti, a tvory, kteří v nich žijí, na krátký okamžik jsem všechno spatřila z jiného okna a jiným zrakem. Takový zážitek někdy překvapí ty z nás, kteří tráví dlouhou dobu sami v přírodě. Vzduch naplňovala ptačí symfonie, a já v té večerní písni zaslechla nové frekvence. Taky nad cvrčením hmyzu, v němž zaznívaly, vysoké, opojné tóny, jsem zůstala jako očarovaná. Intenzivně jsem vnímala*

²⁸ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 94.

²⁹ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 87-88. Lambaréné město v dnešním státě Gabon, dříve Francouzská rovníková Afrika

³⁰ SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*, Praha: Suprahon, 1974, s. 284. Dostupné v: SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 193 s. ISBN 978-80-87378-80-9, s. 100.

*tvar a barvu jednotlivých listů, různorodost ve spleti žilek, která dávala každému z nich neopakovatelnou jedinečnost. Vůně byly čiré, snadno rozpoznatelné – vůně přezrálého, kvasícího ovoce, vodou nasáklé půdy, chladné zmoklé kůry, vlhký pach šimpanzí srsti a taky ovšem můj vlastní. Aroma stoupající z mladých lístků, které šimpanzi drtili v zubech, prostupovalo skoro vším. Vycítila jsem přítomnost lesoně a pak ho i uviděla, jak se tiše pase proti větru, zakroucené rohy ztmavlé deštěm. Zcela mě naplňoval ten mír, jenž je nade všechno chápání.*³¹

Avšak tímto způsobem uchopena etika, jakožto prožitek údivu, bez jakéhokoliv systému nemusí být pro mnohé dostatečně osvětlující. Sám Schweitzer se ani nesnažil tento prožitek nikterak systematicky uchopit, jen doporučuje: „*Aby se myšlení v žádném případě nepouštělo do etického výkladu světa, nýbrž bylo spíše kosmické a mystické a snažilo se etickou oddanost pochopit jako projev duchovního vztahu ke světu.*“³² Z toho vyplývá, že bez prvotního úžasu nad životem, lze jen velice obtížně skrz metafyziku pochopit to, oč se Schweitzer ve své etice úcty k životu snažil ukázat.

Hodnotu a dobro ve světě spatřuje Schweitzer ve vůli každého organismu po životě. Všechn život jedná ve prospěch svého bytí se snahou pečovat o svůj život co nejlépe. Toto přitakání životu formuluje Jonas tímto souhlasem: „*Ano všeho usilování se zde stupňuje prostřednictvím aktivního NE k nebytí. Popřeným nebytím se bytí stává pozitivní snahou, to znamená trvalou volbou sebe sama.*“³³ Jenže Schweitzer se snaží nerozlišovat mezi svým a cizím životem. Prožitek života je pro něj natolik ohromující, že vůle k životu u něj splynula do jednoho holistického proudu. Skýbová to formuluje následovně: „*Za základní princip etiky považuje charakteristiku dobrého jako toho, co udržuje a pečuje o život. Naopak zlé je to, co život ničí a brání mu. Právě díky prožitku jako výchozímu bodu Schweitzer nerozebírá údajnou hodnotu přírody. Ta je mu prostě samozřejmá. Vychází*

³¹ GOODALLOVÁ, Jane. *Pohled oknem: Třicet let se šimpanzi v Gombské rezervaci*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2011, 257 s. ISBN 978-80-7432-084-2, s. 17.

³² SCHWEITZER, Albert. *Etika úcty k životu*, v: *Závod s časem*, KOHÁK, Erazim., Kolářský, R., Míchal, I., Praha: Torst pro MŽP, 1996, s. 22. Dostupné v: SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 193 s. ISBN 978-80-87378-80-9, s. 98.

³³ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 130.

z prožitku, že sami jsme životem, který chce žít, a z naléhavé potřeby mít ke každé životní vůli stejnou úctu jako ke své vlastní.“³⁴

Takto pojatá spřízněnost však nevytváří žádná etická pravidla. Neurčuje normy pro konání dobra. Schweitzer nenalézá rozdíl mezi tím, když se rozhodnete nezabít komára, který vám celou noc sál krev a pomoci hladovému psovi na ulici. Vůle k životu je totiž jen jedna, a tak naší etickou povinností je chránit všechen život. Proto Schweitzer nepřipisuje větší právo na ochranu ani ohroženým druhům. Proč tedy existuje zlo, zápolení živoucích bytostí o přežití? Kohák se pokusil na tuto otázku odpovědět takto: „*Kdykoliv ze sebe dávám druhému, prožívám právě toto propojení (jednoty života). Nevadí, že nevím, jak vyřešit filosofický problém zla. Stačí, když překonám zlo tím, že zachráním mouchu před utonutím. Mé poslání není vše vyřešit. Povolán jsem k tomu, abych překonával rozpory uvnitř vůle k životu. Překonávání rozporů uvnitř vůle bytí: to je pro Alberta Schweitzera etika Ježíšova.*“³⁵

Avšak ani člověk zasažen údivem nad jednotou všeho života se nevyhne ničení. Nikdy nemůžeme zcela zamezit devastaci, kterou provádíme okolí. To si také Schweitzer uvědomoval a podává nám k tomu tento návod: „*Kde můžeme, tam nás má úcta k životu vést. Máme jednat jako žnec, který celý den kosí trávu, protože musí. Ale cestou domů neutrhne zbytečně ani kvítek.*“³⁶ Tedy v etice úcty k životu nejde o to vyhnout se zcela utrpení, či ničení, ale nezabíjet zbytečně! Kde můžeme pomoci životu před smrtí, tam bychom měli pomoci, protože zachovávat život je dobré.

Druhým pilířem, na kterém Schweitzer staví svou etiku, je závazek štěstí. Zde se jedná o jakousi úlitbu, či daň za příležitost, kterým se nám dostalo, ať již vlastním přičiněním, či přirozeně díky místu narození. Schweitzer poukazuje na nerovnost mezi lidskými bytostmi a potřebou aby ti, kterým se dostalo většího štěstí, toto privilegium sdíleli i s ostatními. V minulosti se za hojnost úrody či navrácení ve

³⁴ SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 193 s. ISBN 978-80-87378-80-9, s. 100.

³⁵ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 89.

³⁶ SCHWEITZER, Albert., *Etika úcty k životu*, v: *Závod s časem*, KOHÁK, Erazim., Kolářský, R., Michal, I., Praha: Torst pro MŽP, 1996, s. 27 dostupné v: SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 193 s. ISBN 978-80-87378-80-9, s. 100-101.

zdraví z dlouhé cesty děkovalo bohům a jako projev díky se za pomoci rituálu obětovalo zvíře či část úrody. Schweitzer navrhuje projevit svou vděčnost tvůrcům tohoto světa, nikoliv mimosvětským bytostem. Pomoci těm, kterým se nedostává stejných možností jako nám, je nejryzejší projev lidskosti, jakožto poděkování za náš život.

Pojmem štěstí neoznačuje Schweitzer pouze materiální zajištění, ale i možnost vzdělání, fyzické a psychické zdraví, svobodu volby místa k bydlení, zakládání rodiny, možnost cestovat, svobodu projevu atd. Náš evropský svět nás obdaroval neskutečnými dary, kterých si je potřeba vážit a pečovat o ně. Sokolíčková za pomoci Schweitzera uvádí: „*Tato vyspělost je tedy a priori k dispozici každému jedinci, který má (tady již parafrázujeme Schweitzera) to štěstí, že se do západní společnosti narodil. Zde není člověk nucen překonávat překážky, které jsou v jiných zemích a na jiných kontinentech nepřekonatelné; život jednotlivce není dostatečně dlouhý na to, aby byla odstraněna byť jen jediná z nich.*“³⁷

Jak má tedy vypadat toto sdílené štěstí v jednání? Člověk by se měl podělit o své štěstí s ostatními, ať již jako výpomoc starým lidem s nákupní taškou do schodů (fyzické zdraví). Finančně podpořit děti 3. světa, aby měly možnost studovat skrz adopci na dálku, či zasíláním finančního příspěvku na útulky pro zvířata (hmotné zajištění). Vysvětlením učiva dětem, které látku nepochopily ve škole a které sami rozumíme (možnost studovat). Pomoci bližním s odklizením následků přírodních katastrof (štěstí domova). Nabráním stopaře při vyjížděce autem (příležitost cestovat). Vyslechnout člověka s problémy a i přes to, že neznáme lék na jeho starosti i pouhý rozhovor má léčebné účinky (psychické zdraví), neboť jak praví jedno moudro: *Sdílená radost je dvojnásobná radost a sdílený žal je poloviční žal.*

Schweitzer prožíval svět jako místo hodné chvály a svým životem se snažil napomáhat veškerému životu. Etika úcty k životu se závazkem štěstí je vrcholné vyznání této lásky. Tuto kapitolu své práce uzavřu slovy pana Koháka: „*Je třeba, abychom se nevyhýbali odpovědnosti, abychom nikdy nezabíjeli krutě či zbytečně, abychom se dali vést aktivní vůlí pomáhat a překlenout rozpory mezi jednotlivými*

³⁷ SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 246 s. ISBN 978-807-4650-420, s. 203.

příklady vůle k životu. Albert Schweitzer opravdu žil v posvěceném světě a svět kolem sebe posvěcoval. ³⁸

Paul W. Taylor dobro organismu

Druhým autorem biocentrického přístupu, jehož myšlení chci ve své práci představit, je Paul W. Taylor. Taylor na rozdíl od Schweitzera nestaví svou nauku na prožitku, ale snaží se biocentrismus obhájit na poli rozumu. Skýbová tuto Taylorovu změnu v uchopení biocentrismu osvětluje tím, že: „*(Schweitzer) Nevytvořil filosofii způsobem, jaký je nárokován její akademickou podobou. Filosofie je sice vášeň, nicméně disciplinovaná.*“³⁹ Proto se Taylor snaží svou etiku formulovat tak, aby tato pravidla musela být přijata všemi rozumovými bytostmi, bez ohledu na náklonost či sympatie. Taylor zde kráčí ve stopách Kanta, nicméně dosah jeho etické nauky bere v potaz veškerý život.

Základní rozlišení živých bytostí je u Taylora to, zda je organismus čistě morálním předmětem. Přičemž do této kategorie spadá vše živé od jednoduchých mikroorganismů až po lidský druh s tím, že morální předměty lze kladně či záporně ovlivňovat. Avšak ovlivňovat je mohou pouze morální činitelé. Za morálního činitele Taylor považuje čistě autonomní, inteligentní bytost. Avšak zde je třeba dodat, že ne každý člověk je chápán jako morální činitel. A to z toho důvodu, jelikož např. člověk v kómatu či novorozeně nespĺňují požadavek sebevědomé, plně rozumové bytosti. Tedy zatímco každý morální činitel je zároveň morálním předmětem, nelze každému předmětu morálky připsat i činnou funkci. Taylorova etika je tedy závazná jen pro morální činitele, jakožto uvědomělé jednající bytosti. Sokolíčková k tomu dodává: „*Ve chvíli, kdy zvířata a rostliny uznáme za morální předměty a kdy souhlasíme, že je lze lidským zacházením kladně či záporně ovlivňovat, je třeba diskutovat o našich*

³⁸ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 90.

³⁹ SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 193 s. ISBN 978-80-87378-80-9, s. 103.

povinnostech a závazcích vůči nim. Základním závazkem vůči lidským i mimolidským morálním předmětům je kladné ovlivňování jejich existence.“⁴⁰

Jenže jak uchopit toto kladné ovlivňování živočichů? Jelikož co je dobré pro jednoho, nemusí být nikterak prospěšné pro druhého. Kohák k této otázce praví: „*Stanovit dobro živočichů obsahově by bylo opravdu nemožné. Třeba v tom, co je dobrá strava, jsou živočichové nekonečně různí. Avšak Taylor poukazuje, že obecné dobro můžeme stanovit formálně. Pro jednotlivého živočicha dobro znamená možnost plně prožít svůj život tak, jak odpovídá jeho druhu. Pro populaci určitého druhu znamená dobro možnost vytvářet si prostředí pro takové naplnění.*“⁴¹ Tedy dobro živého tvora odvozujeme z pozorování jeho přirozeného prostředí. Pokud život přechází z generace na generaci s tím, že mláďata mají dost času přejímat dovednosti svých rodičů. Biotop, ve kterém žijí, poskytuje dostatek potravy apod. Námitku, kterou bychom mohli zde vznést, je otázka svobody u lidí, jelikož ne vše co činíme je prospěšné pro náš organismus. Skýbová proto doplňuje: „*P. Taylor odlišil tyto dva významy zájmu jako mít zájem (spojené s chtěním) a být v něčem zájmu (spojené s dobrem). Za relevantní pro morální ohledy považuje jen dobro. Zájem jako usilování nemůže být důvodem morálních ohledů.*“⁴²

Nižší živočichové, rostliny a houby, jež považujeme za organismy bez vědomí, se řídí čistě *zájmem o dobro*, a proto určit jejich správné životní podmínky není natolik problematické⁴³. U vyšších živočichů s vědomím již nastává dilema, co je pro ně ještě vhodné, a co naopak je již jen chtíč. Pro příklad uvedu psa, který vás sleduje smutnými očima,⁴⁴ když jíte čokoládu. Pokud byste podlehlí a čokoládu mu dali, nejednali byste morálně, jelikož pro psy není čokoláda zdravotně prospěšná, tedy ukojili jste čistě jen jeho touhu. Jenže v mezilidském jednání nelze již prosazovat striktně toto usilování o dobro, jelikož vynucením by vznikla totalita,

⁴⁰ SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 246 s. ISBN 978-807-4650-420, s. 65.

⁴¹ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 91.

⁴² SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 193 s. ISBN 978-80-87378-80-9, s. 106.

⁴³ Více o účelovosti přírody v kapitole věnované Hansi Jonasovi.

⁴⁴ Zde se dopouštím antropomorfismu, jelikož předpokládám, že tento psí výraz značí smutek. Avšak člověk je nejen racionální bytostí, ale má i emocionální složku, bez které bych nemohl být zasažen okolím.

kteřou lidská společnost nepovažuje za prospěšnou. Protože každý jedinec má možnost zvolit, jak prožije svůj život. Tedy Taylorův model dobra pro organismy je využitelný pro obcování člověka s přírodou, avšak jeho platnost se již nemůže vztahovat na mezilidské soužití. Jemu však o to ani nešlo, jelikož se zabývá čistě environmentální etikou.

Taylor pro představení biocentrismu, jakožto racionálního modelu bez náklonosti zvolil tyto čtyři zásady, jež by měly být uznané všemi morálními činiteli ergo lidmi. Ke každému bodu využiji citaci pana Koháka.⁴⁵

1. Člověk je rovnocennou složkou živé komunity planety Země.⁴⁶

„Člověk má stejné právo na své místo na Zemi a na všechno, co si jeho bytí vyžaduje, jako kterýkoliv jiný živočišný druh, ovšem ne právo přednostní. Jsme výrazně odlišný živočišný druh, máme výrazné schopnosti a tudíž i odpovědnost. Přesto jsme dál živočišný druh. Tvrzení, že vynálezem počítačové techniky či zástupné skutečnosti jsme se vymkli své živočišné podstatě, je zcela iluzorní. Naše těla nás dál pojí s přírodou. Jsme v ní naopak pozdní příchozí,... a náleží nám skromnost.“ Tedy nemůžeme upřednostňovat své zájmy jen proto, že jsme lidé. Máme právo na život, jako jakýkoliv jiný živočich, avšak i povinnost brát v potaz životy druhých. Lidstvo je z pohledu života na této planetě velice novým druhem, avšak za svou existenci již nenávratně zjizvilo tvář naší Matky Země, proto bychom měli změnit naše dosavadní jednání s přírodou, jelikož do přijetí závazku rovnoprávnosti všeho života zbývá dlouhá cesta, přesto i tato cesta začíná prvním krokem.

⁴⁵ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 92-93.

⁴⁶ Tyto čtyři teze jsem použil z SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 246 s. ISBN 978-807-4650-420, s. 67.

2. Kvalita života organismu je závislá nejen na vnějším prostředí, ale i na vztazích k dalším živým tvorům.

„Důležité je, že všechno, co konáme, má své globální souvislosti a ovlivňuje všechno ostatní. Když nastartuji auto, není to jen moje věc, abych mohl říci: That's my business. Výfukové plyny se rozptýlí, avšak nezmizí, betonová vozovka mění krajinu, kola zabíjejí. To všechno může být oprávněné, jde však o to, že to potřebuje oprávnění. Než nastartuji auto, potřebuji mít zatrápeně dobrý důvod, proč tak drasticky zatěžuji život na Zemi. Že je to pro mě výhodnější než tramvaj, by sotva obstálo jako dobrý důvod. Protože život je celek, a nic není lhostejné.“ Následky našeho jednání překračují osobní prostor, a proto bychom měli být obezřetní v počínání si ve světě, jelikož ekosystémy neznají hranic a vše je propojené.

3. Všechny organismy jsou nositeli vlastního teleologického cíle.

„Žádná bytost nemusí své bytí ospravedlňovat, dokonce ani člověk ne, pokud své nároky udržuje v mezích trvale udržitelnosti. Každá bytost má svůj vlastní smysl. Ve filosofické posloupnosti je tu biocentrismus dědicem Leibnizovým, ne dědicem atomistů. Základní složkou života není částice hmoty, nýbrž teleologická jednotka činnosti. Leibniz pro ni užil zavádějící pojem monáda, avšak zdůrazňoval, že podstatou monády je entelecheia, kterou chápal jako smysluplnou, cílově zaměřenou činnost. Základní skutečnost tedy není předmět, na který hledíme zvenčí jako na atom, nýbrž činnost, do které se potřebujeme vžít.“ Díky této tezi je zodpovězena otázka. K čemu jsou dobří komáři, klíšťata a jiny pro člověka nepříjemný hmyz? Dobro je zakotveno v jejich životě, v touze po žití a vyvarování se bolesti. To že nejsou pro člověka nikterak užiteční, spíše naopak, nesnižuje jejich vlastní hodnotu. U vyšších živočichů můžeme pozorovat radost ze života během nejroztodivnějších her mezi mláďaty. V láskyplné starosti rodičů o své potomky. Jeffrey Moussaieff Masson a Susan McCarthy ve své knize uvádí: *„Stejně expresivní chování nazývané válečný tanec se projevuje u kozorožců a kamzíků. Jedno zvíře najednou začne poskakovat, mířit na ostatní rohy a točit se dokola. Jedno po druhém se tak roztančí celé stádo. Kamzíci tančí válečné tance zejména v letním období, kdy mají dostatek jídla. Impulz k tanci může u nich probudit třeba pohled na vysoké sněhové závěje.*

Začnou vyskakovat, pářit se, točit se, kopat do sněhu a klouzat dolů. Dávají do tance tolik energie, že někteří byli pozorováni při dvojitě otáčce během jednoho skoku. Z čeho mohou mít takovou radost?... Nemohou být šťastní z ničeho jiného než ze života, slunce a z toho, že se dobře najedli. Skáčou pro radost.“⁴⁷

4. Člověk není nadřazen jiným živým bytostem.

Tento čtvrtý bod Taylorova biocentrického schématu je již spíše závěrem předešlých tří argumentů. „*Představa o lidské nadřazenosti je jen výrazem lidského rasismu, zcela neoprávněného přiřítání výsadního postavení vlastní skupině, který se v ničem neliší třeba od nacistických teorií o Herrenvolk a Herrenmoral. Mezi různými druhy bytostí jsou rozdíly v rychlosti, v citlivosti čichu, v síle svalů či v inteligenci, avšak to jsou skutečně jen odlišnosti, ne známky nadřazenosti či podřazenosti.*“ Usuzovat tedy kvůli rozdílným schopnostem u živočichů o výsadním postavení člověka, je mylné tvrzení, jelikož jako si pták cení schopnosti létat, či ještěrka možnosti upustit svůj ocas, tak i člověk si cení vlastních schopností, které jsou důležité pro něj. Domnívat se tedy o privilegovaném postavení lidí nad zvířaty je mylné a to i z toho důvodu, že zvířata by se bez nás lidí obešla, avšak my bez zvířat? To Ať si již zodpoví každý z nás.

Člověk sice má u Taylora jedinečné postavení, a to díky tomu že pouze člověk je morální činitel, avšak to nám nedává přednost před jinými životy. Spíše naopak, člověk by se měl vyvarovat ničení biotopů. Se skromností a úctou pohlížet na okolní svět a snažit se svým životem přetvořit svět z takového jaký je na svět jaký má být. Uznání rovnoprávnosti všeho živého, jakožto entit toužících po životě je krokem, který může lidstvo posunout k harmonii a trvalé udržitelnosti života na naší planetě. Taylor praví: „*Většina z nás obyvatel současného světa vyrostla v bytostně antropocentrické kultuře, v níž je inherentní nadřazenost člověka ostatním druhům považována za samozřejmost. Bude třeba velkého úsilí, chceme-li dosáhnout vlastního osvobození od tohoto zažitého vnímání rostlin a zvířat. Tento cíl však z praktického hlediska není neuskutečnitelný. Nic nám nebrání, abychom uplatňovali*

⁴⁷ MASSON, J a Susan MCCARTHY. *Když sloni pláčou: emocionální svět a citový život zvířat*. Vyd. 1. V Praze: Rybka, 1998, 307 s. ISBN 80-861-8220-7, s. 109-110.

svoji autonomii a racionalitu při postupné přeměně soudobého světa ve svět ideální.“⁴⁸

Hans Jonas princip odpovědnosti

Hans Jonas se ve své knize Princip odpovědnosti snaží o nové uchopení etiky. A to z toho důvodu, že s rostoucí mocí lidstva je nasnadě i revize naší dosavadní etiky. Představme si lidstvo jako běžce na běžeckém oválu (světě). Po mnoho kol (generací) jsme jen vyklusávali bez nutnosti brát zřetel na povrch dráhy (přírodu), avšak za posledních tři sta let (průmyslová revoluce) jsme začali naše tempo nebývale zvyšovat, a tím i poškozovat povrch dráhy (narušování přírody). Tak bylo nasnadě, abychom si pořídili lepší boty (vědo-technika), které nejen že nám umožnily toto tempo udržet, ale za poslední století jsme mohli přejít až do sprintu (pokrok). Jenže tento rychlý běh (růst spotřeby) s sebou nese i vytváření větších děr na dráze (devastace přírody) a možnost zakopnutí a pádů (narušení lidské konstituce). Proto přichází Jonas se svou nově pojatou etikou, jako starostlivý rodič, který chce zamezit pádu tím, že se zdviženým prstem velí běžci, aby si zavázal rozvázanou tkaničku (heuristika strachu), jelikož tím aspoň hypoteticky zamezí pádu (možnost neúspěchu je přednější nežli úspěch). Avšak jen strach o běžce (lidstvo) nestačí, proto přichází i s radou, aby se běžec díval ne pod nohy (přítomnost), ale hlavně před sebe (odpovědnost za budoucí generace). Protože dokud nemáme možnost vyměnit naši běžeckou dráhu (kolonizování jiných světů). Buďme vděční za každou radu, která nám pomůže neupadnout. Nyní se toto podobenství pokusím zasadit i do filosofické roviny se zaměřením i na onu dráhu.

S nově nabytými schopnostmi se lidský rod stal nebývale mocný. Technologie nám umožnila zasahovat do řádu světa takovou silou, že již měníme tvář samotné Země. Jonas praví: „*Moderní technika přichází s jednáním v natolik novém řádu z hlediska velikosti, s objekty natolik novými a s tak novými důsledky, že*

⁴⁸ SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 246 s. ISBN 978-807-4650-420, s. 69.

*rámec dřívější etiky je již nemůže pojmut.*⁴⁹ Do našeho okruhu morálky musíme vložit i samotnou přírodu, tedy celý ekosystém naší planety, jelikož důsledky našeho konání jsou nezměrné. Jakou mocí disponujeme, zjišťujeme až skrz následky našeho jednání, proto je zapotřebí i nový rozměr. Tímto rozměrem míním předvídání rizik do budoucnosti. Protože naše činy se kumulují a pozdější aktér již nezačíná se stejnými prostředky a možnostmi, jako ten na začátku. Kvůli tomu je naléhavě zapotřebí nové morální vědění. Jelikož však rychlost pokroku je stále krůček před ním, je nasnadě uznání nevědomosti, a díky tomu i větší opatrnosti s využíváním naší moci.⁵⁰

Heuristika strachu vychází podle Jonase z toho, že člověk spíše ví co je špatné, nežli co je dobré. Avšak díky tomu že známe nemoc, umíme se radovat ze zdraví. Hladovějící si bude mnohem více vážit jídla, oproti tomu kdo je nasycen. Jonas k tomu říká: „*Ačkoli tedy heuristika strachu jistě není posledním slovem při hledání dobra, je přesto vysoce užitečným prvním slovem a jejího přínosu bychom měli plně využívat v oblasti, kde je nám bez hledání dáno tak málo slov.*“⁵¹ Tak tedy přichází ke slovu i v otázkách technického pokroku. Možnost úspěchu musí být vždy porovnána se šancí neúspěchu, a pokud by možná katastrofa měla za následek zničení podmínek pro důstojný život, měli bychom se *strachovat* a tím pádem i vyvarovat onomu pokusu. Sokolíčková dodává: „*Hrůza z toho, že by se mohla naplnit nejpesimističtější prognóza, má vést například ke střízlivosti konzumu či dobrovolnému opuštění od takzvané svobody bádání v oblasti biologické manipulace s člověkem.*“⁵² Avšak i přes zkoumání všech možných rizik a následků nastávají momenty, které naše mysl nedokázala uzřít. Tyto katastrofy pak dosvědčují nutnost naší obezřetnosti před vábením pokroku. Jako příklad uvedu výbuch atomového reaktoru v Černobyli v roce 1986. Následky této havárie přetrvávají dodnes.⁵³ Jonas k tomuto říká: „*Pokrok a jeho dílo proto stojí spíš pod znamením pýchy než*

⁴⁹ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 27.

⁵⁰ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 27-29.

⁵¹ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 57.

⁵² SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 246 s. ISBN 978-807-4650-420, s. 207.

⁵³ Dostupný z: <http://www.cernobyl-havarie.cz>

nutnosti.⁵⁴Jonasova heuristika strachu, je tedy výzvou k opatrnému využívání našich dovedností, jež vyúsťuje až k přijetí závazku vůči budoucím generacím, jakožto morálním entitám, za které máme již dnes odpovědnost. Jonasův imperativ tak má i tuto podobu: „*Neohrožuj podmínky neomezeného trvání lidstva na Zemi.*“⁵⁵

Na naší zemi ovšem nežijeme jen my lidé, sdílíme prostor s množstvím různorodých organismů. Máme vůči nim nějaké morální závazky, či je jednání k nim z naší strany eticky neutrální? K zodpovězení této otázky, musí být v první řadě zodpovězena ještě základnější otázka. Májí organismy vlastní hodnotu, nebo je jejich hodnota odvozena od člověka jako pozorovatele? Pro objasnění této otázky využiji myšlenkový konstrukt nazvaný *poslední člověk* od Richarda Routley, který s ním přišel na konferenci ve Varně v roce 1973.⁵⁶ Skýbová píše: „*Jste poslední lidskou bytostí. Brzy zemřete. Až odejdete, jediným životem, který zůstane, budou rostliny, mikrobi a bezobratlí. Z nějakého důvodu se vám honí hlavou: než zemřu, bylo by pěkné zničit poslední zbývající sekvoji. Jen tak pro legraci. Co pokud vůbec něco, by bylo špatného na zničení této sekvoje? Jestliže by byla zničena, nikoho to nezraní, tak v čem by měl být problém?*“⁵⁷ Pokud by měla sekvoje jen hodnotu připisanou člověkem, pak by bylo vše v pořádku. Avšak Jonas s tím nesouhlasí. Připisuje veškerému životu vlastní hodnotu, a to proto, že celá příroda je účelově uspořádaná, ne nahodilá. Účel vidí Jonas v tendenci života po zachování. Ve výběru vhodných podmínek pro život. Rostliny se snaží svými úponky a listy co nejlépe natočit ke slunci, všechen bezobratlý hmyz si hledá skrýše před dravci. Kohák k tomu dodává: „*Ničíme-li mimolidský svět, pak nezneužíváme prostě neživou surovinu. Ničíme hodnotu. Ničíme něco, co je dobré pro sebe a tak o sobě. Mravní omezení. Odvozená z úcty k druhému se proto nevztahují jen na styk člověka s člověkem, nýbrž i na styk*

⁵⁴ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 69.

⁵⁵ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 35.

⁵⁶ ROUTLEY, Richard. *Is there a Need for a New, an Environmental Ethics?, Proceedings of the Fifteenth World Congress of Philosophy*, Varna 1973, s. 205-210., dostupný v: SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 193 s. ISBN 978-80-87378-80-9, s. 71.

⁵⁷ SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 193 s. ISBN 978-80-87378-80-9, s. 71-72.

člověka s mimolidským světem, protože vlastní hodnotu má všechno co je.“⁵⁸ Tento účel vetkán do každého živého organismu nazýváme přirozeností organismu, či Taylorovým označením dobro organismu. I když většině entit tohoto světa nepřisuzujeme vědomí, tento pud života je nám všem společný.

Člověk se ovšem vymanil z říše přirozenosti, nebo můžeme říci má nedostatečnou pudovou výbavu a tím vznikl prostor jeho svobody. Avšak naše svoboda není neohraňovaná, naopak jsme povinováni k zodpovědnosti. A to k zodpovědnosti ctít dobro. Co to ovšem je? Dobro organismu je, jak jsem již napsal to, co život podporuje a chrání, avšak to u bytostí pudově orientovaných, ale jak tomu je u člověka? Jonas předkládá tezi o hodnotě a dobru, ve které se snaží toto dilema vysvětlit. Hodnotě připisuje Jonas funkci odměny za námahu. Tedy každý účel, který si kladu v jednání má pro mě určitou hodnotu. Pokud i při splnění tohoto účelu je kýžená slast nedostačující vůči mému vynaloženému úsilí, je to pro mě signál, že toto jednání pro mě nemá kýženou hodnotu. Avšak i při rozlišování účelů, jakožto hodnotných/nehodnotných se vyskytují účely bez zjevné odměny.⁵⁹ Jonas praví: „*Tímto rozlišováním postulujeme, že to, co je hodno mé námahy, není bez dalšího shodné s tím, co mě stojí právě za námahu. Co je však skutečně hodno mé námahy, by se přece mělo stát tím, co mě za námahu stojí a proč to činím účelem. To „skutečně“ hodné námahy musí nyní znamenat, že předmět námahy je dobrý nezávisle na tom, jaké jsou mé sklony. Právě to jej činí zdrojem povinnosti, s níž se obrací na subjekt v situaci, v níž jde konkrétně o uskutečnění nebo zachování tohoto dobra tímto subjektem...To co je nezávisle dobrem, vyžaduje, aby se stalo účelem. Nemůže svobodnou vůli nutit, aby ho učinila svým účelem, může ale na ni vynutit uznání, že by to mělo být její povinností. Když ne v poslušnosti, vyjevuje se toto uznání v pocitu viny: Zůstali jsme dobru dlužni, co jeho jest.“⁶⁰ Z toho vyplývá, že zatímco hodnota je vztažena čistě k účelu jako dosažení slasti či odměny. Dobro, aniž bych očekával pro mě přijatelnou odměnu (odměna je dobro) nás zavazuje*

⁵⁸ KOHÁK, Erazim. *Zorným úhlem filosofa: vybrané články a přednášky z let 1992-2002*. Vyd. 1. Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 2004, 312 s. Filosofické texty. ISBN 80-859-9638-3, s. 113.

⁵⁹ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 132-133.

⁶⁰ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 133.

k jeho konání z povinností toto dobro vykonat, jelikož kdybych takto neučinil, projevil by se pocit viny.

Pro příklad uvedu osobu, která pracuje se dřevem. Za nasekání kubíku dříví si účtuje určitou peněžní odměnu, a pokud by mu někdo nabídl méně, tak tuto zakázku odmítne. Po celodenní práci přijde domu, dá si pivo jeho oblíbené značky a relaxuje. Když tu náhle vidí starou sousedku, jak se lopotí se sekerou s tím, že si jde připravit dříví na zimu. Mohl by samozřejmě sedět a dál se věnovat odpočinku, ale jelikož je to člověk mravně založený, vstane a půjde jí s tím pomoci, aniž by žádal peněžitou odměnu, na kterou je v práci zvyklý. Jeho odměnou je vykonané dobro, tedy jeho mravní cítění bylo naplněno. Jonas dodává: „*Dobry člověk není ten, který se udělal dobrým, nýbrž ten, který konal dobro pro ně samo.*“⁶¹ Emanuel Rádl nalézá v této výzvě dobra smysl lidského života, když praví: „*Nezákladnější vlastností naší je, že nejsme jen tělem, nýbrž že máme úkol, poslání, příkázání. Teprve onen neviditelný prst, který nás poučuje, vede, chválí, haní, teprve autorita činí člověka úplnou lidskou bytostí. Proto služba morálnímu řádu je přirozenou vlastností lidskou.*“⁶²

Jonas spatřuje v této volbě dobra před lhotejností cestu, kterou by se lidstvo mělo vydat. To, že jsme se narodili jako lidé, nás ještě nečiní skutečnou lidskou bytostí. Až teprve když budeme naslouchat volání mravnosti, která je v nás uložena, a kterou je zapotřebí rozdmýchávat činy. Potom budeme až hodni nazývat se pravými lidmi. Nenechme se zlákat mamonem zisku, buďme rozvážní ve svých touhách a hlavně nebuďme lhotejní ke světu kolem nás. Snažme se zachovat co nejvíce z přírodního a kulturního dědictví pro nadcházející generace, jelikož to ony budou naším největším úspěchem, ne bankovní konta.

⁶¹ JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2, s. 134.

⁶² RÁDL, Emanuel. *Útěcha z filosofie*. Vyd. 3. Mladá Boleslav: Čin, 1947, 105 s., s. 19.

Erazim Kohák

Erazim Kohák je osobou, jež ztělesňuje nejen svým myšlením, ale především svým životem postoj člověka zasaženého úctou k veškerému životu. Daru života si nesmírně váží a jako věřící člověk za to vzdává díky Stvořiteli. Život nebere jako samozřejmou věc a je si vědom, že o tento dar musí pečovat. Sám praví: „*Miluji tuto Zemi činnou láskou v duchu apoštola Jakuba, raduji se ze všeho co je a žije radostí schweitzerovskou, hrozím se svévolného ničení a marného zániku. Ekologickou etiku nechápu jako ideologii, nýbrž jako činnou odpověď na ohrožení a ničení života a Země. Za její účel považuji hledání způsobu šetrného, láskyplného a trvale udržitelného způsobu lidského pobývání lidí mezi sebou a obcování s mimolidským světem, a to jak na úrovni osobního života, tak na úrovni společnosti a lidstva jako celku. Aby všichni v míru žili... Také jsem přesvědčen, že systémové změny lze prosadit jen občanskou vůlí.*“⁶³ Ohledně změny postojů k ekologické šetrnosti ve společnosti už však např. Hana Librová tak optimistická není, když říká: „*Ti, kdo si myslí, že změna v lidské hodnotové orientaci a v životním způsobu může ekologickou krizi skutečně vyřešit, věří na zázrak. Ani já jej nemohu a nechci vyloučit. Jsem věřící člověk, a tak vím, že „u Něho není nic nemožné“.* *I když kdoví, zda bude zachraňovat lidstvo poté, co zadupalo to nádherné stvoření jeho rukou?*“⁶⁴

Kohák i přes to věří v lidské procitnutí a přijetí závazku za život. Sám volí skromný život. Žije v malé dvougarsonce, raději než jízdu autem, které znečišťuje vzduch, volí jízdu vlakem, či využívá MHD. Kohák říká: „*Za naléhavou, bezprostřední potřebu považuji zvýšení ekologické gramotnosti lidstva, aby si především jeho plýtvající, nadspotřební část uvědomila následky svých rozhodnutí. Obrazně a už i doslovně řečeno, skutečnost, že vzdor globálnímu oteplování většina lidí dodnes považuje automobilismus za něco záhodného, vykazuje jádro problému: doslova nevíme, co děláme.*“⁶⁵

⁶³ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 159.

⁶⁴ PAPOUŠEK, Jiří. *Hovory o ekologii: cesty k trvale udržitelnému Česku*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 179 s. ISBN 80-7178-483-4, s. 173.

⁶⁵ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9, s. 160.

Roman Šantora měl tu čest sepsat s panem Kohákem rozhovor a tři dotazy vám nyní představím.⁶⁶

Jak vás příroda vede k pravdě- a nakonec skrze ni i k dobru?

Pravda se pro člověka zpřítomňuje ve vztazích. Tedy i ve vztahu, který si vytvoří s přírodou. Samozřejmě nejen s přírodou, ale také se svými bližními a také s přítomností posvátna, které říkáme Bůh...Lidské bytí určují tři základní vztahy: k přírodě, k lidstvu, k Bohu, protože to jsou tři formy, ve kterých se člověk střetává se skutečností. To, co jest, se člověku předkládá jako příroda, pravda, dobro.

Pak ovšem „život v pravdě“ ústí do „života v dobru“.

Jednoznačně ano. To považuji za úděl – tedy za tu zásadní strukturu bytí – bytosti, která nežije jen v přírodě, nýbrž také v představivosti, a tudíž ve svobodě. Taková bytost nemůže žít jen přirozeně. Protože žije vědomě, je odpovědná i za to, aby žila dobře. Ekologická katastrofa dnes hrozí lidstvu proto, že přijalo možnost žít svobodně, avšak ne už následnou odpovědnost žít dobře, žít tak, aby naše pobývání na této Zemi bylo slučitelné se stabilitou, integritou a krásou všeho života.

Jak to souvisí s přírodou?

Jako odpověď užiji to, co říká Aldo Leopold v Zápiscích z chatrče: Dobré je to, co podporuje stabilitu, integritu a krásu biotického společenství, zlé je to, co je narušuje. Lidství, to je schopnost žít vědomě v souladu se vším životem.

Avšak počín k tomu, abychom uznali za morálně závazné i zvířata a celou biosféru není otázkou náhody. Jelikož čím vyspělejší je člověk, tím širší je jeho horizont zájmů a tím i etického jednání. Ve starověku u barbarských kmenů nebyl cizinec hoden morálních ohledů, takže ani zločin vůči němu, nebyl zločinem. Morální ohledy se vztahovaly jen na kmen, tedy rodinu. Postupem času se rozšiřoval horizont morálního zájmu i na cizince, až v druhém století po Kristu přistoupil Řím

⁶⁶ KOHÁK, Erazim V, Roman ŠANTORA a Jiří ZAJÍC. *Erazim Kohák: poutník po hvězdách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 199 s. ISBN 80-7117-8524-5, 138.

na udělení občanství všem obyvatelům říše, chci podotknout, že to bylo kvůli tomu, protože římské legie se již skládaly z národů, které žily v okrajových oblastech říše, a proto jim za služby Římu bylo občanství uděleno. Během osvícenství připsali status člověka i lidem jiné barvy pleti, vyznání, či kultury, ovšem trvalo až do 19. století, nežli se i tito lidé stali rovnoprávními. Také je zapotřebí říci, že morální vyspělost se liší od člověka k člověku, tedy i dnes se najdou tací, kteří kvůli jiné barvě pleti nepovažují jedince za člověka hodného morálních ohledů.⁶⁷

Kohák ovšem podotýká: „*Jenže bolest, radost a hrůzu pocítují i jiní živočichové. Můžeme s čistým svědomím zacházet s bytostí, která cítí bolest i radost, dovede pečovat o mladé, zná smrtelnou hrůzu – jako s kusem dřeva? Kráva má stejnou škálu citů jako člověk. Pokusná zvířata trpí stejně jako pokusní lidé. Jakým právem je podrobujeme bolesti?*“⁶⁸ S tím souhlasí i Peter Singer a říká: „*Hrůza mastných velkochovů a laboratorního pokusnictví není jen chyba na kráse. Je to zásadní selhání této civilizace, která je ochotná podrobit cítící bytosti nesmírnému utrpení jen proto, že zisky jsou pak vyšší. Není to náhoda, je to zásadní postoj druhové nadřazenosti.*“⁶⁹ Přesto Kohák věří v morální rozšíření a vymanění se z této druhové nadřazenosti, když praví: „*To nám dnes konečně dochází. Vrcholem bude uvědomění, že s ničím nemůžeme zacházet bez–ohledně. Etické ohledy se vztahují ke všemu jednání. Etika se rozšiřuje jak na vodě kola. S každým rozšířením jsme lidštější, protože úctu přiznáváme všemu stvoření.*“⁷⁰

Svět je pro Koháka smysluplným místem zaplněného hodnotou a dobrem a zvířata? Těm jak s oblibou říká *človíčkovi v kožíšku*, jsou darem od Pána Boha. Jsou darem pro nás lidi, abychom skrz ně pocítili boží lásku. Kohák o svém oříškovi Míšovi píše toto: „*Už se mnou nepobíhá veselý oříšek Míša, huňaté klubičko Duchy svatého, který uměl tak intenzivně milovat a odpouštět, vesele čertovat a rozzařovat život. Jednou ráno vstal, čumákem pozdravil a už chtěl ven, kde na něho čekali psi*

⁶⁷ KOHÁK, Erazim, ŠANTORA, Roman a ZAJÍC, Jiří. *Post scriptum--psové: poutník po hvězdách*. 2., upravené a rozšířené vyd. Praha: Panglos, 1996, 73 s. ISBN 80-902-2050-9, s. 21-24.

⁶⁸ KOHÁK, Erazim, ŠANTORA, Roman a ZAJÍC, Jiří. *Post scriptum--psové: poutník po hvězdách*. 2., upravené a rozšířené vyd. Praha: Panglos, 1996, 73 s. ISBN 80-902-2050-9, s. 23-24

⁶⁹ SINGER, Peter. *Osvobození zvířat*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2001, 259 s. ISBN 80-725-2042-3, s.8.

⁷⁰ KOHÁK, Erazim, ŠANTORA, Roman a ZAJÍC, Jiří. *Post scriptum--psové: poutník po hvězdách*. 2., upravené a rozšířené vyd. Praha: Panglos, 1996, 73 s. ISBN 80-902-2050-9, s. 21-24

kamarádi. Našli jsme ho dole u silnice už ztuhlého, s kapkou suché krve na jazyku. Auto ho zabilo. Když jsem nad ním klečel, obloha byla tak neuvěřitelně modrá, a já nebyl s to přijít na jinou modlitbu než – Děkujeme Ti Pane, za ta léta s Míšou. Míšu jsme si nezasloužili. Pán Bůh nám ho poslal, aby nás naučil, jak se mít rádi, a pak ho zas povolal k sobě. My nemůžeme než děkovat...Míša nás učil děkovat a odpouštět, učil nás cenit si všeho, co je.“⁷¹

Etické myšlení bez jednání by bylo jen prázdným rozumovým konstruktem. Proto jsem se rozhodl nastínit v této poslední kapitole své práce život pana Erazima Koháka, jako příklad člověka, který eticky nejen myslí, ale hlavně morálně žije. Totiž jen v činném životě se probouzí dobro, jakožto hodnota, jež udává řád a smysl všemu stvořenému. I když nám dobro nikdy nemůže patřit, přesto jsme schopni tuto ideu naplňovat a nechat jí skrz naše činy promlouvat ve světě.

Filosofie pro mě vždy znamenala moudrost lásky, nežli láska k moudrosti. Jelikož život o sebe láskyplně pečuje a tento prvotní impulz života, jenž spojuje veškeré organismy, nás nabádá k převzetí odpovědnosti za dar života. Jakožto povinnosti chránit svůj život. Navíc jsme schopni tímto niterným sebe-přikázáním obalit i bytosti kolem nás. Což nás v posled činí dokonalejšími bytostmi. Jelikož těší nás více lásku rozdávat, či ji přijímat? Jak tedy oplatit tento dar života, o něž jsme se nikoho neprosili, ale který nám byl svěřen do péče?⁷² Východisko vidím v oplacení tohoto nesmírného privilegia, tedy života v pomoci druhým, ať již lidem, či *človíčkům v kožíšcích*, a nakonec i bez kožíšků.

⁷¹ KOHÁK, Erazim. *Dopisy přes oceán, aneb, Čertování s Míšou*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 124 s. ISBN 80-042-5389-X, s.122.

⁷² Podobně formulovanou otázku jsem jisto jistě někde již užřel, avšak bohužel jsem ji nedokázal dohledat kde a u koho, proto se tímto chci omluvit pro případné nezáměrné plagiátorství.

Závěr

Ve své práci jsem představil rozdílné uchopení etického myšlení se zaměřením na oblast vztahů člověka a přírody. Začal jsem představením antropocentrismu a jeho kořenů. Snažil jsem se ukázat, že v době kdy antropocentrismus vznikal, bylo obcování s přírodou na takové úrovni, že zásahy, které člověk biosféře činil, nebyly na takové úrovni, aby člověk okolní přírodu razantním způsobem ovlivnil. Proto také etické zacházení bralo v potaz jen mezilidské soužití. Postupem času však lidstvo díky výtvorům své dovednosti a zvýšením své populace začalo do přírody zasahovat v mnohem větší míře. V té době ovšem přichází ke slovu dualismus, který přírodě odebral všechnu hodnotu, a tím započalo drancování přírody. Kvůli tomu, že společnost toto rozdělení akceptovala, se etické zacházení s přírodou stalo jen jakousi subjektivní zálibou milovníků přírody. Dále jsem ve své práci uvedl obrat k postoji ke zvířatům, ale tento obrat byl v době Kanta, jen racionální domněnka, že ubližovat zvířatům by nebylo hodné lidské důstojnosti. K obratu ve vnímání přírody z antropocentrického hlediska přišlo na řadu až s Johnem Passmorem. Vylíčil jsem důvody pro tuto změnu v jednání a to, že zatěžování přírody lidskou činností nabralo takové míry, že je nasnadě změnit naše jednání. Tato změna se však měla odehrávat na poli západní myšlenkové tradice a to pomocí vedlejších proudů. Lidstvo se mělo přidržet myšlenky křesťanství, a pomocí vědo-techniky odvrátit ekologickou krizi.

Na to jsem navázal v druhé části myšlenkou biocentrismu, jako opačného proudu. Skrz prožitek jsem chtěl ukázat možnost vnímání přírody jako celku a tím i rozšíření naší morálky o vše živé. Tato úcta k životu s sebou přinesla obří nároky na změnu postoje člověka k přírodě, která přinesla i uznání vlastní hodnoty mimolidským bytostem. To pak mělo za následek tezi o závazku nezabíjet zbytečně a chránit veškerý život. Tento model byl ovšem neúčinný pro celé společenství, jelikož předpokládal prvotní úžas nad světem, kterého se všem lidem nedostává. Proto jsem popsal i druhou vlnu biocentrismu, ve které se Taylor již snažil o racionální uchopení tohoto systému. Skrz uznání morálních předmětů, které morální činitelé ovlivňují, jsme se dobrali k pojmu dobra organismu a vysvětlil jsem rozdíl mezi chtíčem, jenž pro nás není morálně závazným a biologickými potřebami, které jsou pro každou bytost

sice rozdílné, ale lze je obecně uchopit. Třemi tezemi, jež vyústily v argument, že člověk není nadřazený jiným bytostem, se biocentrický koncept měl stát závazný pro všechny morální činitele.

V třetí části jsem představil postoj Hanse Jonase, jenž se snažil o nové uchopení naší etiky, kvůli nezadržitelně rostoucí mocí lidstva. Do oblasti naší zodpovědnosti vložil Jonas i přírodu, jelikož její drancování by mělo za následek i zničení skutečně lidského života na zemi. Skrz heuristiku strachu jsem vyložil nutnost domýšlet naše konání, a to z toho důvodu, že rostoucí moc vědo-techniky měla za následky i katastrofy, které změnily tvář naší planety. Jonas přiznal vlastní hodnotu všem organismům, jelikož chrání svůj život a tím i dobro. Erazima Koháka jsem se snažil vylíčit jako člověka. Člověka, který svým životem posvěcuje život kolem sebe. Tato práce se zaměřila na osvětlení rozličných uchopení environmentální etiky a nastínění možných cest, jak obcovat s naším světem.

Bibliografie

Primární

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 204 s. ISBN 80-858-5086-9

JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Bígl, Břetislav Horyna. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0506-2

SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 193 s. ISBN 978-80-87378-80-9

SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Člověk v pokorném závazku vůči světu: studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 246 s. ISBN 978-807

KOHÁK, Erazim. *Zorným úhlem filosofa: vybrané články a přednášky z let 1992-2002*. Vyd. 1. Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 2004, 312 s. Filosofické texty. ISBN 80-859-9638-3

KOHÁK, Erazim. *Dopisy přes oceán, aneb, Čertování s Míšou*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 124 s. ISBN 80-042-5389-X,

KOHÁK, Erazim, ŠANTORA, Roman a ZAJÍC, Jiří. *Post scriptum--psové: poutník po hvězdách*. 2., upravené a rozšířené vyd. Praha: Panglos, 1996, 73 s. ISBN 80-902-2050-9

GOODALLOVÁ, Jane. *Pohled oknem: Třicet let se šimpanzi v Gombské rezervaci*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2011, 257 s. ISBN 978-80-7432-084-2

PAPOUŠEK, Jiří. *Hovory o ekologii: cesty k trvale udržitelnému Česku*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 179 s. ISBN 80-7178-483-4

RAUŠOVÁ, Zuzana. *Evoluce myšlenky trvale udržitelného rozvoje ve společenských vědách*. Praha, Diplomová práce, fakulta filosofická, 2009, 86 s

RÁDL, Emanuel. *Útěcha z filosofie*. Vyd. 3. Mladá Boleslav: Čin, 1947, 105 s

MASSON, J a Susan MCCARTHY. *Když sloni pláčou: emocionální svět a citový život zvířat*. Vyd. 1. V Praze: Rybka, 1998, 307 s. ISBN 80-861-8220-7

SINGER, Peter. *Osvobození zvířat*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2001, 259 s. ISBN 80-725-2042-3

Internetové zdroje

<http://www.paris.cz/pamatky/versailles>

<http://www.sciencemag.org/content/155/3767/1203.citation>

<http://www.cernobyl-havarie.cz>

<http://www.azcitaty.cz/citaty/kurt-cobain>